

Χαρίκλεια Σκιά-Πανοπούλου*

ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ
ΤΗΣ ΕΝΝΟΙΑΣ «ΣΥΝΟΙΚΙΑ»

Οι θεωρητικές συζητήσεις για την έννοια της συνοικίας (quartier) έχουν αρχίσει από τις αρχές του αιώνα μας από τους Clarence Perry,¹ Robert Ezra Park,² Ernest W. Burgess.³

Εδώ πρέπει να ξεχωρίσουμε τις θεωρίες των πολεοδομών-χωροτακτών και γεωγράφων Annelise Gerard,⁴ Michel Coste, Marcel Roncayolo,⁵ Pierre George,⁶ Le Corbusier, Cl. Perry, Gaston Bardet,⁷ R. Auzelle, απ' αυτές των κοινωνιολόγων και ψυχολόγων.

Οι πρώτοι εξέτασαν τη συνοικία ως μια μικρή πολεοδομική ενότητα, οι δεύτεροι ως μια κοινωνική πραγματικότητα, μια μικροκοινωνία, που εξελίσσεται και διαφοροποιείται σε συνέχεια κάποιων κοινωνικών μετασχηματισμών.

---

* Κοινωνιολόγος.

1. Cl. Perry, «The neighbourhood unit», Neighbourhood and community planning of the regional survey of New York and environs, committee on regional-planning of N.Y. and environs, Νέα Υόρκη 1929.

2. Robert Ezra Park, *La ville. Propositions de recherche sur le comportement humain en milieu urbain*, 1925· «*La communauté urbaine*». *Un modèle spatial et un ordre moral*, 1926· *La ville phénomène naturel*, 1939· «*La ville comme laboratoire social*», 1929, στο *L'Ecole de Chicago*, Naissance de l'écologie urbaine, εκδ. Champ Urbain, Παρίσι 1979.

3. Ernest W. Burgess, «*La croissance de la ville. Introduction à un projet de recherche*» στο *L'Ecole de Chicago*.

4. Annelise Gerard, «*Quartier et unité de voisinage dans la pratique urbanistique française, 1919-1973*», Thèse du 3e cycle en urbanisme, Paris VII, 1977. (Strasbourg: publication de l'unité pédagogique d'architecture 1980)· «*Petite histoire des quartiers chez les urbanistes*», στο *Urbanisme*, τχ. 195, Απρίλιος 1983.

5. Michel Coste, Marcel Roncayolo, «*Quels quartiers?*» στο *Urbanisme*, τχ. 195, Απρίλιος 1983.

6. Pierre George, *Dictionnaire de la Géographie*, PUF, Παρίσι 1970.

7. Gaston Bardet, «*Principes d'analyse urbaine*», αναφορά στο Robert Auzelle, *323 citations sur l'urbanisme*, Παρίσι 1964.

Στο άρθρο αυτό θα ασχοληθώ με κάποιες κοινωνιολογικές θεωρίες για την έννοια της συνοικίας. Από το 1925 μέχρι σήμερα, η έννοια της συνοικίας αναθεωρήθηκε και αναπτύχθηκαν, κατά τη γνώμη μου, τρεις βασικές απόψεις από διάφορους κοινωνιολόγους ερευνητές για την ύπαρξη ή όχι της συνοικίας. Βέβαια ο διαχωρισμός αυτός δεν είναι απόλυτος αφού καμία απ' αυτές τις θεωρίες δεν είναι τόσο συγκεκριμένη. Οι αναφορές στις τρεις διαφορετικές κοινωνιολογικές προσεγγίσεις όσον αφορά το θεωρητικό πρόβλημα, θα μας βοηθήσουν να αναπτύξουμε μια ευρεία προβληματική για μια τυχούσα εμπειρική έρευνα.

α) Η πρώτη θεωρία υποστηρίζει ότι η συνοικία δεν υπάρχει πλέον. Οι κύριοι εκπρόσωποι αυτής της θεωρίας είναι οι κοινωνιολόγοι της «Σχολής του Σικάγου», ο Henri Lefebvre, ο Raymond Ledrut, η Suzanne Keller. Σ' αυτή την κατηγορία μπορούμε επίσης να αναφέρουμε τον Xavier Piolle και τον Christian Beringuier που πιστεύουν ότι η έννοια της συνοικίας έχει χαθεί αλλά ο χώρος της συνοικίας είναι χώρος επισήμανσης και ταυτότητας για τους κατοίκους της.

β) Η δεύτερη θεωρητική ανάλυση υποστηρίζει ότι η συνοικία υπάρχει. Αυτή η σκέψη καταλήγει σε μια τυπολογία της συνοικίας με γεωγραφικά, λειτουργικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά. Η θεωρία αυτή εκπροσωπείται από τον Michel-Jean Bertrand και τη Monique Coornaert. Σ' αυτή την κατηγορία πρέπει να αναφέρουμε τους Pierre Mayol, Helene Balfet και C. Bromberger, Colette Petonnet, Alain Metton και Kevin Lynch που βλέπουν τη συνοικία ως ένα χώρο μέσα στον οποίο εκτυλίσσεται η καθημερινή ζωή, βασισμένη στις κοινωνικές σχέσεις.

γ) Η τρίτη θεωρία είναι της γνώμης ότι στη σύγχρονη εποχή βρισκόμαστε μπροστά σε έναν άλλο τύπο συνοικιών που εξελίσσονται. Ο κύριος εκπρόσωπος αυτής της θεωρίας είναι ο Paul-Henry Chombart de Lauwe.

Α. Η ΣΧΟΛΗ ΤΟΥ ΣΙΚΑΓΟΥ

Γύρω στα 1925, στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής η Σχολή του Σικάγου προώθησε δυναμικά τις έρευνες στην αστική κοινωνιολογία. Ιδιαίτερα το βιβλίο του Park και του Burgess *Η πόλη* (The City) είχε πολύ μεγάλη απήχηση. Όσον αφορά τη γειτονιά ο Park γράφει: «Είναι ένας από τους πιο παλιούς κοινωνικούς θεσμούς. Είναι η βάση των πιο ουσιωδών μορφών του δικτύου των κοινωνικών σχέσεων από το οποίο χαρακτηρίζεται η οργάνωση της αστικής ζωής».

Μέσα στην κοινωνική και πολιτική οργάνωση της πόλης, η γειτονιά είναι η πιο μικρή τοπική ενότητα. Είναι θεμελιωμένη στη γειννίαση και υπάρχει χωρίς τυπική οργάνωση. Είναι έννοια που χρησιμοποιείται με τρόπο ακαθόριστο και έχει περιεχόμενο μεταβλητό.

Κατά την άποψη του McKenzie,⁸ η λέξη «γειτονιά» έχει δύο γενικούς χαρακτήρες: α) τη φυσική εγγύτητα (γειννίαση), β) την οικειότητα των σχέσεων μεταξύ ανθρώπων που ζουν πολύ κοντά ο ένας με τον άλλο.

Εξαιτίας των ιδιαιτεροτήτων της αστικής ζωής, βρίσκουμε πολλές και διαφορετικές χρήσεις του όρου της γειτονιάς. Μερικοί συγγραφείς αποδίδουν στον όρο την έννοια μιας απλής φυσικής γειννίασης και άλλοι μιας τοπογραφικής ιδιαιτερότητας. Άλλοι αντιλαμβάνονται τη γειτονιά ως μια πολιτιστική ενότητα, με τα δικά της ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που μπορεί να είναι και διαφορετικά από της γύρω περιοχής, π.χ. ο Park ορίζει τη γειτονιά «ως ένα χώρο (localité) με τις ευαισθησίες του, τις παραδόσεις του και την αποκλειστική του ιστορία». Άλλοι πάλι χρησιμοποιούν τη λέξη με την παραδοσιακή της έννοια· οικειότητα μεταξύ των ατόμων που ζουν στον ίδιο χώρο, ανάπτυξη διαπροσωπικών σχέσεων.

Οι κοινωνιολόγοι, όμως, της σχολής του Σικάγου είδαν πως μέσα στο αστικό περιβάλλον, η γειτονιά τείνει να χάσει ένα μεγάλο μέρος της σημασίας της. Ο E. Burgess σημειώνει: «Οι έρευνες που κάναμε δείχνουν ότι οι μορφές της αστικής ζωής φαίνεται να αποδιοργανώνουν την αστική γειτονιά». Τα προστά σε όλους μέσα μεταφοράς και επικοινωνίας μετέβαλαν την κοινωνική οργάνωση και κατά συνέπεια εξαφάνισαν τη σταθερότητα και την οικειότητα της γειτονιάς. Προκάλεσαν, όπως γράφει ο Park, «την κινητικότητα του ατόμου». Τα άτομα στην καθημερινή τους ζωή περνούν γρήγορα από τον ένα χώρο στον άλλο, πράγμα που περιπλέκει τις κοινωνικές σχέσεις και δίνει στην αστική ζωή μια όψη επιφανειακή και συμπτωματική. Υπάρχει μόνο μια εξαίρεση για τα άτομα της ίδιας φυλής και του ίδιου επαγγέλματος που ζουν μαζί σε απομονωμένες ομάδες. Γι' αυτούς το συναίσθημα να ανήκουν στη γειτονιά συγχωνεύεται με τους φυλετικούς ανταγωνισμούς και τα συμφέροντα της κοινωνικής τάξης.

Εξάλλου οι διάφορες έρευνες που πραγματοποίησε η Suzanne Keller αποδεικνύουν ότι είναι πρακτικά αδύνατο να μιλάμε για τη συνοικία (quartier) ή τη γειτονιά (unité de voisinage) σαν δυναμικό στοιχείο, διότι τα άτομα ανήκουν σε πολλές γειτονιές ανάλογα με τις δραστηριότητές τους και τα ενδιαφέροντά τους που μπορεί να βρίσκονται μακριά από τον τόπο διαμονής τους. «Η ζωή της γειτονιάς συγκροτείται μέσω της ανταλλαγής υπηρεσιών

---

8. Roderick D. McKenzie, «Le voisinage: une étude de la vie locale», στο *L'école de Chicago*, σ. 231.

και πληροφοριών και με βάση την αποδοχή κοινών προτύπων συμπεριφοράς μεταξύ ατόμων που ζουν το ένα κοντά στο άλλο, ανεξάρτητα από τον τρόπο με τον οποίο η γειτνίαση είναι προσδιορισμένη».

Η συγγραφέας⁹ συμπεραίνει ότι ο όρος «γειτονιά» δεν είναι πλέον χρήσιμη έννοια, αλλά θα πρέπει να της αναγνωρίσουμε μια χρησιμότητα ως «ζώνης υπηρεσιών» (*zone de services*). Κατά την άποψη της Keller,¹⁰ «η γειτονιά είναι ο “συνδετικός κρίκος” μεταξύ των χωρικά προσδιορισμένων δραστηριοτήτων των άμεσα συνδεδεμένων με την εργασία, την κατοικία και την ψυχαγωγία και των δραστηριοτήτων που περιβάλλουν το απομακρυσμένο αστικό σύμπλεγμα. Μόνο εκεί που οι οικιστικές ενότητες είναι γεωγραφικά και πολιτιστικά απομονωμένες, η γειτονιά μπορεί να εξασφαλίσει την κοινωνική έννοια την οποία της δώσαμε αρχικά».

Ο Henri Lefebvre στο άρθρο του «Συνοικία και ζωή της συνοικίας»,¹¹ κάνει ανάλυση του ορισμού που δίνει ο Gaston Bardet.¹² Ο Bardet γράφει: «Στη συνοικία της πόλης ή του χωριού διακρίνουμε τους δρόμους και τις πλατείες με τον δικό τους ιδιαίτερο χαρακτήρα καθώς επίσης και τις διάφορες οικιστικές βαθμίδες με τις ιδιαίτερες παραδόσεις, ήθη, έθιμα και εκδηλώσεις τους. Αυτό που ενώνει τα διάφορα νοικοκυριά της συνοικίας είναι το δίκτυο της διαδρομής που χρησιμοποιούν για να κάνουν τον καθημερινό ανεφοδιασμό τους. Έτσι η συνοικία δεν είναι μια πρωτογενής ομάδα ανθρώπων, αλλά νοικοκυριών. (...) Η οικιστική βαθμίδα εξαρτάται τόσο από την κοινωνική όσο και τη φυσική τοπογραφία. Είναι μια σταθερά γεωγραφο-οικονομικής τάξης και το πρώτο καθαυτό αστικό στοιχείο. Εκεί παρεμβαίνει η «συναλλαγή» η οποία συγκροτεί την ανώτερη βαθμίδα, γνωστή ως συνοικία, προάστιο, κομόπολη. Το δημόσιο κτίριο είναι αυτό που χαρακτηρίζει αυτή τη βαθμίδα. Αυτό δημιουργεί τη συνοικία. Δεν της δίνει μόνο διάταξη, ζωή, αλλά και φυσιογνωμία, δηλώνει η Camille Jullian, η οποία χαρακτηρίζει το δημόσιο κτίσμα ως μέσο ανάπτυξης που βοηθά στη διαμόρφωση της συνοικίας γύρω απ' αυτό, αλλά και ως μέσο δομής ή διαρρύθμισης. Υπάρχει επίσης μια πραγματική πνευματική ζωή στη συνοικία, που υπερβαίνει τις οικογενειακές πραγματικότητες, την οποία ονομάσαμε ενοριακή βαθμίδα».

Κατά τη γνώμη του Lefebvre, αυτός ο ορισμός αξίζει κάποιες σκέψεις, ακόμη και αν είναι ξεπερασμένος. Ο ορισμός του Bardet στοχεύει στο διαχωρισμό τριών βαθμίδων:

9. S. Keller, *The urban neighbourhood: a sociological perspective*, Princeton Univ., Random House, Νέα Υόρκη, σ. 201.

10. Στο ίδιο, σ. 146.

11. H. Lefebvre, «Quartier et vie de quartier», *Cahiers de l'IAURP*, τ. 7, Μάρτιος 1967, σ. 9-12.

12. G. Bardet, «Principes d'analyse urbaine», αναφορά στο Robert Auzelle, *323 citations sur l'urbanisme*, Παρίσι 1964, σ. 154-155.

α) πατριαρχική (πρωτογενής ομάδα όπου οι γείτονες αλληλοβοηθούνται και συμπαραστέκονται ο ένας στον άλλο).

β) οικιακή (σχέσεις ανταλλαγών μεταξύ πολλών πρωτογενών ομάδων)

γ) ενοριακή (η συνοικία γύρω από ένα μνημείο).

Σύμφωνα με τον Lefebvre, αυτή η ανάλυση και αυτή η σύνθεση δεν έχουν ούτε πρακτικότητα ούτε επιστημονικότητα. Η ενορία στις πόλεις της δυτικής Ευρώπης δεν είχε μόνο θρησκευτική ύπαρξη αλλά και αστική και πολιτική (βαφτίσια, γάμοι και θάνατοι γράφονταν στα βιβλία των ενοριών). Με το χωρισμό όμως της εκκλησίας από το κράτος, η ενοριακή βαθμίδα έχασε τη δομική της ικανότητα και όλες τις λειτουργίες της.

Ο συγγραφέας υποστηρίζει ότι η σχέση «συνοικία - ενορία», συστατική άλλοτε μιας πραγματικότητας, δεν έχει πλέον βάση. Θα μπορούσε λοιπόν να μην υπάρχουν συνοικίες αλλά υπολείμματα συνοικιών. Εάν συγκρίνουμε τη συνοικία με την κοινωνική ολότητα, διαπιστώνουμε την έλλειψη ρεαλισμού. Η συνοικία είναι μια χρήσιμη μορφή για την οργάνωση του χώρου αλλά όχι ουσιαστική· είναι περισσότερο συνδετική παρά δομική. Η συνοικία είναι η πρωτογενής κοινωνική μονάδα η οποία συγκροτεί την πόλη. Είναι το σημείο επαφής μεταξύ γεωγραφικού και κοινωνικού χώρου, δηλαδή το σημείο διάβασης από τον ένα χώρο στον άλλο. Δεν είναι όμως μέσα στη συνοικία που οι κοινωνικοί ρόλοι και η συμπεριφορά διαπλάθονται ακόμη κι αν χρησιμοποιούν αυτόν τό χώρο ως το πιο προσιτό μέσο για να επιβληθούν.

Ο Lefebvre, όσον αφορά τη συνοικία από κοινωνιολογική άποψη, την αποδίδει μέσω τριών διαφορετικών «ρεαλιστικών βαθμίδων» (degrees of reality):

1) η συνοικία ως αγνή και απλή επιβίωση που διαρκεί από αδράνεια και υπάρχει ως σύμπλεγμα οικοδομών.

2) η συνοικία ως υποταγμένη κοινωνιολογική ενότητα, που δεν προσδιορίζει την κοινωνική πραγματικότητα αλλά είναι αναγκαία.

3) η συνοικία έχει μια ημι-ύπαρξη για την κατοικία και συγχρόνως για τον κοινωνιολόγο. Οι διαπροσωπικές σχέσεις διαμορφώνονται μέσα στη συνοικία που είναι «το πιο μεγάλο των μικρών κοινωνικών αθροισμάτων και το πιο μικρό των μεγάλων αθροισμάτων». Θεμελιωμένη στην εγγύτητα χώρου/χρόνου, προσδιορίζει την απαρχή αυτού που είναι προσιτό στο άτομο. Είναι ο μικρόκοσμος του πεζού που διασχίζει μια συγκεκριμένη απόσταση (χώρο) σε καθορισμένο χρόνο χωρίς να έχει την ανάγκη μεταφορικού μέσου. Μια συνοικία μπορεί να έχει εκκλησία, σχολείο, ταχυδρομείο, εμπορικά καταστήματα. Η δομή της εξαρτάται από ευρύτερες δομές όπως αυτές: α) της δημοτικής αρχής, β) της πολιτικής εξουσίας, γ) των νόμων.

Ο Lefebvre συμπεραίνει ότι δεν μπορούμε να δώσουμε μια συγκεκριμένη θεωρία για τη συνοικία. Η θεωρία της συνοικίας πρέπει να βασιστεί σε

συγκεκριμένες αναλύσεις, σε μια θεωρία του συνόλου, σε μια αντίληψη του χώρου και του χρόνου. Γι' αυτό ο συγγραφέας προτείνει να μελετηθούν οι τάσεις των αστικών μονάδων, η αδράνειά τους, η αναδιοργάνωσή τους και γενικά ο τρόπος με τον οποίο οι κάτοικοι βιώνουν τη συνοικία τους.

Η γενική προβληματική του Raymond Ledrut σε όλες τις μελέτες του είναι η ακόλουθη:

α) ο αστικός χώρος χωρίζεται σε κάποιο αριθμό τομέων που ασκούν μία ή περισσότερες λειτουργίες, διαφορετικής φύσεως (κατοικίας εργασίας, υπηρεσιών, ψυχαγωγίας, κοινωνικών σχέσεων...) και απευθύνονται στους πολίτες της πόλης ή μιας μερίδας εξ αυτών ή στους επισκέπτες·

β) ο κοινωνικός χώρος συγκροτείται από το σύνολο των αυτοτελών οικισμών χωρικού χαρακτήρα, δομημένων και συντονισμένων με διάφορους τρόπους.

Στις μελέτες του ο συγγραφέας αμφισβητεί την αστική δομή και την παθητική ή ενεργητική οργάνωση του αστικού χώρου. Οι κυριότερες ερωτήσεις που θέτει είναι οι εξής:

1) Ποιες αρχές καθορίζουν την ύπαρξη των διαφορετικών συλλογικών χωρικών ενότητων;

2) Τι σχέσεις δημιουργούνται μεταξύ των ατόμων που κατοικούν οικιστικές ενότητες διαφορετικών μεγεθών και δόμησης;

3) Τι συμβάλλει στο να αποκτήσει η συνοικία ταυτότητα;

Οι μελέτες που εκπόνησε στην Τουλούζη αποκάλυψαν μερικά χαρακτηριστικά φαινόμενα και μπόρεσαν να δώσουν απάντηση στις ανωτέρω ερωτήσεις.

Η πόλη δεν είναι αντικείμενο ή σύνολο αντικειμένων. Δεν είναι ένα σύνολο πολυκατοικιών, δρόμων ή υπηρεσιών. Είναι συνάντηση ανθρώπων που διατηρούν μεταξύ τους διαφόρων ειδών σχέσεις. Αυτές οι σχέσεις δημιουργούνται διαμέσου της «επιφάνειας», δηλαδή των αντικειμένων που αποτελούν το χώρο. Οι κοινωνικές σχέσεις διαμορφώνονται σε σχέση με το χώρο, δηλαδή ανάλογα με τη χρήση που γίνεται σ' αυτόν.¹³

Για τη μελέτη των αστικών κοινωνιών, είναι απαραίτητο να γνωρίζουμε τους κατοίκους τους, τη δομή τους και τα κινήματά τους.

Η πόλη είναι η έδρα διαφόρων κοινωνικών φαινομένων. Εμφανίζεται με ποικίλες όψεις· επιβιώνει μόνο όταν διατηρεί την ατομικότητά της, δηλαδή μια ολότητα στην οποία ενυπάρχουν όχι μόνο τα διάφορα στοιχεία της αλλά και το πλήθος των φαινομένων μέσω των οποίων ζει και λειτουργεί. Οι λει-

13. Jean Beaudrillard, «Το κατασκευασμένο αντικείμενο δεν είναι μόνο υλικό πράγμα: είναι πρώτα απ' όλα και ριζικά μια κοινωνική σχέση και τίποτα αυτό καθ' εαυτό (...). Το κατασκευασμένο αντικείμενο γίνεται υποκείμενο απέναντι σε ένα άλλο υποκείμενο τον χρήστη», βλ. *Le système des objets*, Παρίσι 1968, εκδ. Gallimard.

τουργίες και οι ρόλοι ενός χώρου καθορίζονται κατ' αρχάς από τις κοινωνικές λειτουργίες που επιτελούνται και δεύτερον από τις συγκεκριμένες υλιστικές χωρικές σχέσεις που ο άνθρωπος διατηρεί μέσω αυτής της λειτουργίας. Μπορούμε να πούμε πως οι λειτουργίες ενός συγκεκριμένου χώρου προσδιορίζονται από τις χρήσεις του, εφόσον συμπλέκουν τις τάσεις και τα κινήματα των ατόμων και τις μεταβολές των καταστάσεων.

Η πόλη είναι μια ολότητα που έχει ως συνθετικά της μέρη τα κύτταρα που ονομάζουμε συνοικίες. Αποτελεί μια ιδιαίτερη μορφή, διαφορετική των τοπικών κοινοτήτων (communautes locales) από άποψη πληθυσμού και πυκνότητας. Αυτό που προσδιορίζει τις τοπικές κοινότητες είναι η αρχή της ενότητας και της αλληλεξάρτησης.

Η πόλη συγκροτείται από τμήματα που της ανήκουν μόνο όταν είναι καθαυτό αστικές ενότητες. Έτσι οργανώνεται πολύπλοκα εφόσον συγκροτείται από πολυσύνθετες ενότητες. Η πόλη δεν είναι λοιπόν πράγμα ή αντικείμενο, π.χ. μηχανή που πρέπει να λειτουργεί σωστά, είναι μια ανθρώπινη κοινότητα, μια χωρική ενότητα· είναι ένας πληθυσμός εγκατεστημένος μόνιμα σε έναν περιορισμένο χώρο, του οποίου τα μέλη συνδέονται μεταξύ τους με σχέσεις αλληλεξάρτησης και υπακούουν σε κάποιους κοινωνικούς θεσμούς.

Κατά την άποψη του R. McKenzie, η πόλη αποτελεί μια «συμβιωτική ενότητα». Όταν η πόλη επεκτείνεται, καινούριες συνοικίες δημιουργούνται, αναπτύσσονται κοινωνικές σχέσεις μεταξύ των κατοίκων τους, δημιουργούνται κοινές υπηρεσίες για την εξυπηρέτησή τους κλπ. Η πόλη δημιουργείται από ανθρώπους που κατανέμονται με διάφορους τρόπους στον αστικό χώρο διότι οι κοινωνικές ομάδες διαφέρουν μεταξύ τους.

Ο καταρχήν σκοπός της πόλης είναι να εξασφαλίσει τη συγκατοίκηση μεταξύ γειτόνων και δεύτερον τη συνύπαρξη διαφόρων κοινωνικών ομάδων. Θα πρέπει λοιπόν να εξετάσουμε το χώρο από την άποψη των συλλογικών ενότητων. Ο δεσμός μιας αστικής ενότητας με το χώρο είναι βασικός και άμεσος. Μια τέτοια ενότητα οργανώνεται από τη στιγμή που ένας αριθμός ανθρώπων μονιμοποιείται σε έναν χώρο και αρχίζει να δημιουργεί φιλικές σχέσεις, πράγμα που ευνοείται από τη φυσική γειτνίαση. Αυτή η ενότητα έχει μέσα στο χώρο μια μορφή, δηλαδή ως αυτοτελής ενότητα έχει τα όριά της, λίγο ή πολύ σαφή, και την εσωτερική της δομή. Παραδείγματος χάρη, μια συνοικία αποδεικνύει την ατομικότητά της όταν διαθέτει ένα συνοικιακό συμβούλιο. Διότι μια ενότητα όσο αδύναμη και όσο ασαφής και αν είναι, έχει την προσωπικότητά της. Η σύνθεσή της είναι συγχρόνως κοινωνική και χωροταξική. Πράγματι η ενότητα περιλαμβάνει τμήματα που δεν περιορίζονται μόνο στις ομάδες, στους γεωγραφικούς τομείς, στις τάξεις, που συγκροτούν αυτό που ονομάζουμε «τοπική κοινωνία» (societe locale). Αυτά τα τμήματα

προσδιορισμένα κοινωνιολογικά είναι οι κατοικίες, οι γειτονιές, οι συνοικίες κλπ.

Πρόκειται λοιπόν για την *οργάνωση του κοινωνικού χώρου*, δηλαδή από τη μια ο διαχωρισμός του σε αυτοτελή τμήματα και από την άλλη η σύνθεση αυτών των τμημάτων και η συγκρότηση του κοινωνικού χώρου. Η οργάνωση του κοινωνικού χώρου σε συντονισμένες και ιεραρχημένες ενότητες διαφόρων μεγεθών εμφανίζεται σαν μια κατάσταση διαρκούς οργάνωσης και λειτουργίας.

Η δομή της πόλης από κοινωνιολογική άποψη είναι η διπλή διαδικασία μέσω της οποίας η ενότητα από τη μια απομονώνεται από το περιβάλλον και από την άλλη αναμιγνύεται στο εσωτερικό του. Ο τρόπος σύνθεσης μιας χωρικής ενότητας παύει να είναι απλός και ομογενής όταν μεταξύ της κατοικίας και της ενότητας, της οικογένειας και της συνάθροισης αυτών των οικογενειών, μεσολαβήσουν κάποιες ενδιάμεσες ομάδες. Οι δρόμοι και οι πλατείες συμβάλλουν στη δόμηση του χώρου διότι διαμέσου αυτών οργανώνεται η ζωή της ομάδας. Ο χαρακτήρας των επικοινωνιών της πόλης είναι συνδεδεμένος με τη μορφή της κοινωνικής ζωής των μικρών ενότητων. Αυτό το φαινόμενο μας οδηγεί να εξετάσουμε τη χωρική ενότητα η οποία βρίσκεται μεταξύ της γειτονιάς και της πόλης, που είναι η *συνοικία* (εστία της κοινωνικής ζωής των πόλεων).

Η σύσταση των συνοικιών είναι ένα χαρακτηριστικό φαινόμενο από το οποίο προκύπτει μια πολλαπλότητα άλλων μοντέλων. Αυτά τα μοντέλα διαφοροποιούνται ανάλογα με τον τρόπο δόμησης των συνοικιών της τοπικής κοινότητας. Η συνοικία αντιπροσωπεύει ένα «τμήμα» της πόλης, όπως το δηλώνουν οι εκφράσεις «οι έμποροι της συνοικίας», «δεν κατοικώ σ' αυτή τη συνοικία». Η συνοικία διαθέτει μια σχετική αυτονομία. Χρησιμοποιώντας την ορολογία του Gurvitch, μπορούμε να πούμε ότι είναι μια «συνάθροιση» που περιλαμβάνει ένα ευρύ σύνολο «σχέσεων με τον πλησίον» και ένα σύνολο «εμείς» που μαζί συγκροτούν τη γειτονιά. Ως συνάθροιση, η συνοικία δομεί λίγο-πολύ αυτές τις σχέσεις και αυτά τα «εμείς».

Η ύπαρξη της συνοικίας είναι αμφισβητούμενη διότι δεν είναι πόλος της αστικής ζωής. Αυτό σημαίνει ότι η συνοικία δεν είναι οροθετημένη χωροταξικά ή διοικητικά.¹⁴ Μεταξύ της κατοικίας, που με το κοινωνικό της περιβάλλον συγκροτεί τη γειτονιά, και της πόλης, δεν υπάρχει καμία ενδιάμεση βαθμίδα πραγματικά ισχυρή. Η συνοικία όπως και η γειτονιά είναι ομάδες που προσδιορίζονται βάσει της γειννίαςσης. Η βάση της συνοικίας δεν βρίσκεται υποχρεωτικά στη χωρική προσέγγιση. Στις παλιές παραδοσιακές πόλεις (*les cites*), οι συνοικίες αντιπροσώπευαν κατεχόμενα εδάφη από φυλές,

14. R. Ledrut, *Sociologie urbaine*, PUF, Παρίσι 1968, σ. 104-106.

που συνήπταν μεταξύ τους σχέσεις και συμμαχοῦσαν για να δημιουργήσουν την πόλη. Σ' αυτή την περίπτωση, η ατομικότητα και ο κοινωνιολογικός ρεαλισμός της συνοικίας είναι εμφανείς. Παραδείγματος χάρη, η ελληνική Πόλη δεν ήταν παρά μια ομοσπονδία τοπικών ομάδων, που η καθεμία κρατούσε τη θρησκευτική και πολιτική της αυτοτέλεια και συμπεριφερόταν ως ενόττητα δυστροπώντας στις επεμβάσεις της ευρύτερης κοινότητας.

Η συνοικία δεν έχει ευδιάκριτα όρια. Γενικά όμως διαθέτει μια μέση έκταση δύο τετραγωνικών χιλιομέτρων και έναν μέσο πληθυσμό 3.000 κατοίκων. Οι συνοικίες έχουν βάση κοινωνιολογική, επαγγελματική, εθνική, κοινωνική. Π.χ. οικοδομικά τετράγωνα κατοικούνται από άτομα που ανήκουν στην ίδια κοινωνική τάξη, φαινόμενο κοινωνικού διαχωρισμού. Κάθε συνοικία είναι συνοικία μόνο όταν είναι κοινωνικά αυτόνομη και έχει δική της μορφή. Η συνοικία είναι αυτοτελής και αποτελεί οργανικό τμήμα της πόλης μόνο όταν η σύνθεσή της αποτελείται από ετερογενή στοιχεία (κατοικία, πληθυσμός — ανάλογα με την ηλικία...) και ασκεί πολλές λειτουργίες.

Η διαφορά που υπάρχει μεταξύ των λειτουργιών της πόλης και αυτών των συνοικιών, δεν είναι στον αριθμό και τη φύση αλλά στην έκταση αυτών των λειτουργιών σε σχέση με το αντικείμενό τους. Στις εσωτερικές λειτουργίες μπορούμε να ξεχωρίσουμε αυτές της κατοικίας, της εργασίας, των υπηρεσιών, της ψυχαγωγίας κλπ. Οι συνοικίες είναι τομείς όπου η λειτουργία των υπηρεσιών είναι λιγότερο εξειδικευμένη και περιορισμένη αλλά πιο συχνής χρήσης απ' αυτές που βρίσκονται στο «κέντρο» της πόλης. Η ύπαρξη ενός συγκροτήματος υπηρεσιών κάνει τη συνοικία ανεξάρτητη από τον πόλο συγκέντρωσης και από τα κοινωνικά σύνορα που δημιουργεί ανάλογα με την ισχύ της έλξης του. Η συνοικία οφείλει την ενόττητά της σ' αυτές τις υπηρεσίες και στις κοινωνικές συμπεριφορές με τις οποίες είναι συνδεδεμένες.

Ο R. Ledrut δίνει στη συνοικία μια διπλή οροθέτηση: α) η συνοικία ως καταναλωτική μονάδα· β) η κοινότητα της συνοικίας με κατεξοχήν συλλογική συνείδηση.

Η οργάνωση του χώρου που αποτελεί συστατικό της συνοικίας, είναι στενά δεμένη με την καταναλωτική συμπεριφορά. Π.χ. τα δημόσια κτίρια και τα ιδιωτικά καταστήματα είναι χώροι κατανάλωσης και συνεπώς συνάθροισης ατόμων. Η αυτονομία της συνοικίας στο εμπορικό πεδίο είναι ένας παράγοντας ενδυνάμωσης της ατομικότητάς της, αλλά αυτό δεν επαρκεί για τη δημιουργία κοινωνικής ζωής και ανάπτυξη συλλογικής συνείδησης. Η εκκλησία της συνοικίας έχει κοινωνιολογική λειτουργία που υπερίσχυε για πολύ καιρό· είναι χώρος συγκέντρωσης και κατά συνέπεια παράγοντας τοπικής συνοχής. Η πολυλειτουργικότητα και η εσωτερική ετερογένεια της συνοικίας είναι συνθήκες για τη συλλογική ύπαρξη. Οι συνοικίες προσπάθησαν μόνες τους να αποκτήσουν μια συλλογική δομή και κατά συνέπεια μια ταυτότητα.

Για να είναι κοινότητες πρέπει να ασκούν συλλογικές λειτουργίες. Η ενδυνάμωση της συλλογικής της ύπαρξης εξαρτάται από μια πολλαπλότητα καταστάσεων —άμεσα εξαρτημένων από την τοπική ζωή— που επενεργούν πάνω στα όριά της.

Η κοινωνική ζωή της συνοικίας δεν περιορίζεται μόνο στις κοινωνικές σχέσεις που δημιουργούνται στο εσωτερικό. Η ένταση της κοινωνικής ζωής εξαρτάται πρώτα από τις κοινωνικές σχέσεις που οργανώνονται μέσα στη συνοικία, και δεύτερον από το βαθμό συμμετοχής των κατοίκων της στις ομαδικές δραστηριότητες της συνοικίας και της ζωής των συλλόγων αυτής. Ο R. Ledrut διακρίνει τρεις μορφές κοινωνικής ζωής στις συνοικίες:

α) στην πρώτη, το επίπεδο έντασης των κοινωνικών σχέσεων είναι ίδιο με αυτό της συλλογικής ζωής·

β) στη δεύτερη, οι κοινωνικές σχέσεις έχουν μεγαλύτερη σημασία από τη συλλογική ζωή·

γ) στην τρίτη, η συλλογική ζωή έχει μεγαλύτερη ένταση από τις κοινωνικές σχέσεις.

Η συνοχή και η ατομικότητα είναι λειτουργίες που ενώνουν τους κατοίκους μιας αστικής περιοχής· σ' αυτό συμβάλλουν και οι κοινές δραστηριότητες (συλλογική οργάνωση της συνοικίας: σύλλογος γονέων, σύλλογος μαθητών, αθλητικός σύλλογος, θρησκευτικός κλπ.).

Η συλλογική ζωή της συνοικίας βρίσκεται σε άμεση εξάρτηση με τις ιδιαιτερότητες του πληθυσμού, της κατοικίας, της πολεοδομίας.

α) Π.χ. ένας ομογενής πληθυσμός δεν έχει την ίδια ομαδική ζωή και τον ίδιο τύπο κοινωνικών σχέσεων με έναν ετερογενή. Αυτό δεν σημαίνει ότι δεν υπάρχουν προβλήματα κοινωνικότητας και κοινωνικής ένταξης. Η παρουσία ενός ισχυρού πυρήνα παλαιών κατοίκων δίνει μια ιδιαίτερη προσωπικότητα στη συνοικία, ιδίως όταν αυτοί συμμετέχουν στους συλλόγους της.

β) Υπάρχει σημαντική διαφορά στην κοινωνικότητα του κατοίκου ανάλογα με τον τύπο της κατοικίας στην οποία ζει. Οι συνθήκες κατοικίας, και ιδιαίτερα η τοποθεσία της, είναι συνδεδεμένες με τη μορφή και την ένταση της κοινωνικής ζωής. Δεν υπάρχουν χωρικές σχέσεις που να μην επιδρούν στις κοινωνικές σχέσεις.

Η εμφάνιση της τηλεόρασης και η παρακμή των ψυχαγωγικών δραστηριοτήτων στις συνοικίες έχουν εντείνει την ατομικότητα. Οι παραδοσιακές μορφές της ομαδικής ζωής της συνοικίας οδηγούνται στην εξαφάνιση.

Η συνοικία σχηματίζεται από ένα πλέγμα κοινωνικών σχέσεων, αλλά δεν περιορίζεται μόνο στις άτυπες και στοιχειώδεις. Οι ανθρώπινες σχέσεις έχουν ουσιαστική θέση στην αστική λειτουργία.

Η γειτονιά είναι πλέγμα κοινωνικών σχέσεων συγκροτούμενο με βάση τη γειννίαση των κατοικιών, την αλληλοβοήθεια και τον αυθορμητισμό των

προσωπικών σχέσεων. Με τη στενή σημασία του όρου, η γειτονιά είναι μια ομάδα κοινωνικά οργανωμένη και σταθερή. Η γειτονιά όμως δεν έχει άμεσο και εσωτερικό σύνδεσμο με την αστική κοινότητα. Είναι ένα «άτομο» συνδεδεμένο με το εξωτερικό περιβάλλον που δεν θα μπορούσε να υπάρξει παρά μόνο μέσα στη συνοικία, όπως επίσης στην κωμόπολη, στο χωριό, στην πόλη ή στη μητρόπολη. Μετά την κατοικία είναι η πρώτη ομαδική χωρική ενότητα που συναντούμε.

Η γειτονιά δεν περιορίζεται στην αρχιτεκτονική και τον τρόπο δόμησης των σπιτιών —ακόμη και αν η δομή και η μορφή της κοινωνικής της ζωής εξαρτώνται απ' αυτά— αλλά προσδιορίζεται με βάση την κατοικία. Για να συγκροτηθεί, κύρια προϋπόθεση είναι να υπάρχει «μόνιμη κατοικία».

Η γειτονιά γίνεται μια πιο ισχυρή πραγματικότητα εάν συνδυάζονται κατοικία και οικονομική δραστηριότητα.

Η γειτονιά μπορεί να έχει καθορισμένα όρια και μια κοινωνικοπολιτική ή κοινωνικοδιοικητική υπόσταση που συμβάλλουν στην οργάνωσή της και της δίνουν προσωπικότητα και συλλογική συνείδηση.

Είναι, επίσης, το άθροισμα των ατόμων, των οποίων οι κατοικίες γεινάζουν επιτρέποντας συνεχείς ρυθμούς συναναστροφής, φιλικές σχέσεις, αλληλοβοήθεια (γιορτές, γάμοι, πένθη...).

Ο R. Ledrut θέτει την ακόλουθη ερώτηση: «Πού σταματά και πού αρχίζει μέσα στο χώρο η γειτονιά;». Εάν θεωρήσουμε τη γειτονιά συγκροτημένη από τους άμεσους γείτονες, τότε ένας οικισμός αποτελείται από μια αλυσίδα γειτονιών που διακόπτεται μόνο απ' αυτούς που δεν έχουν καμιά σχέση με τους γείτονές τους. Όμως, η γειτονιά είναι ένα σύστημα σχέσεων και ένα δίκτυο με σχετική ατομικότητα. Π.χ. οι κάτοικοι μιας πολυκατοικίας ή οι τεχνίτες κάποιου δρόμου δημιουργούν δίκτυα τέτοιου τύπου.

Η έκταση της γειτονιάς είναι περιορισμένη. Το δίκτυο των κοινωνικών σχέσεων δομείται όπως αυτό των μικρών ομάδων: υπάρχουν άτομα απομονωμένα, υπάρχουν όμως άλλα που είναι «πόλοι» των κοινωνικών σχέσεων. Τότε η γειτονιά έχει περισσότερο ρεαλισμό διότι θεμελιώνεται στις διαπροσωπικές σχέσεις.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Κατά την άποψη του R. Ledrut,¹⁵ η χωροταξική διάρθρωση έχει δύο επιλογές: α) ή η μηχανική διάταξη του λειτουργικού συστήματος να αποτελείται

15. R. Ledrut, *L'espace social et la ville (problèmes de sociologie appliqués à l'aménagement urbain)*, εκδ. Anthropos, Παρίσι 1968· *L'espace en question*, εκδ. Anthropos, Παρίσι 1976.

από απλά τμήματα μοναδικής λειτουργίας, β) ή η οργανική διάταξη της ομαδικής ολότητας να αποτελείται από ιεραρχημένες ομαδικές ολότητες.

Ο συγγραφέας πιστεύει ότι δεν μπορεί να υπάρξει μια άλλη μέση λύση διότι η ανάμιξη των διατάξεων θα είναι πηγή σοβαρών δυσαρμονιών. Όπως είδαμε, μέσα στην κοινωνική ζωή της συνοικίας, ο Ledrut ξεχωρίζει από τη μια τις σχέσεις των γειτόνων και την κοινωνικότητα του τόπου κατοικίας και από την άλλη την ομαδική ζωή της συνοικίας που εμφανίζεται μέσω της συμμετοχής των κατοίκων στους συλλόγους και τις διάφορες δραστηριότητες.

Κατά την άποψη του Ledrut, οι επικοινωνίες βάζουν σε πρωταρχικό επίπεδο τις σχέσεις μεταξύ των διαφορετικών κοινωνικών τμημάτων της πόλης. Η επικοινωνία αποκαθίσταται μεταξύ ενωμένων και ανεξάρτητων τμημάτων. Ο ερευνητής πιστεύει ότι το πρόβλημα των μοντέρνων πόλεων δημιουργείται από τη μέτρια ατομικότητα αυτών των τμημάτων. Η πόλη χάνει τη συλλογική της πραγματικότητα, το χαρακτήρα της τοπικής κοινότητας, στο βαθμό που δεν εξασφαλίζει έναν οργανικό δεσμό μεταξύ των συλλογικών της τμημάτων. Παρ' όλη όμως την ατομικότητα, χαρακτηριστικό αποκλειστικά της καπιταλιστικής κοινωνίας, οι περισσότερες πόλεις διατηρούν την προσωπικότητά τους και τη συλλογική τους συνείδηση. Επίσης εμφανίζονται συλλογικές συνειδήσεις χωρικά περιορισμένες, π.χ. στα μεγάλα οικιστικά συγκροτήματα (*grands ensembles*).

Όσον αφορά τη συνοικία, δεν μπορεί πλέον να είναι ένα περιορισμένο κύτταρο όπου κάθε άτομο υφίσταται τον έλεγχο των άλλων και αισθάνεται εγκλωβισμένο. Η ζωή του πολίτη πρέπει να είναι ανοιχτή για όλη την πόλη. Διότι τα άτομα που είναι ανεξάρτητα μπορούν να αναπτύξουν «καλές σχέσεις» με το κοινωνικό τους περιβάλλον, ενώ τα άτομα που υφίστανται συνεχή κοινωνικό έλεγχο αποφεύγουν τις κοινωνικές σχέσεις. Η ύπαρξη λοιπόν ατομικότητας και ανεξαρτησίας στην προσωπική ζωή είναι η βάση για γόνιμες κοινωνικές σχέσεις.

Ο Xavier Piolle¹⁶, στην έρευνα πεδίου που πραγματοποίησε στην πόλη Pau της Γαλλίας, θέτει το ερώτημα εάν η επιβίωση του όρου «συνοικία» (*quartier*) υπονοεί τη διατήρηση του κοινωνικού φαινομένου· εάν η συνοικία ως χώρος είναι ακόμη ζωντανός ως υπόβαθρο της κοινότητας· επίσης εάν η συνοικία είναι μια κοινωνική χωρική ενότητα ή διάσταση της κοινωνικής ζωής του κάθε πολίτη.

Οι έρευνες που πραγματοποίησε έδειξαν ότι η συνοικία είναι μάλλον μια ατομική διάσταση της κοινωνικής ζωής κάθε ατόμου παρά ένα συλλογι-

---

16. X. Piolle, *Les citadins et leur ville, approche des phénomènes urbains et recherche méthodologique*, εκδ. Privat, Τουλούζη 1979.

κό φαινόμενο: μερικοί αναζητούν να δημιουργήσουν δεσμούς μ' αυτούς που γειτνιάζουν, ενώ αντιθέτως άλλοι προτιμούν την ανωνυμία.

Ο συγγραφέας παρατηρεί ότι η συνοικία υπήρξε σέ ένα διαφορετικό χωρικό - κοινωνικό πλαίσιο και φαίνεται να έχει εξαφανιστεί. Παρ' όλα αυτά οι άνθρωποι διακατέχονται από νοσταλγία και επιθυμούν την επιστροφή της.

Κατά την άποψη του Piolle, η συνοικία «είναι χώρος σχεδόν αφομοιώσιμος στην επέκταση της κατοικίας και επωφελείται της ζωτικής σημασίας που του έχει αποδοθεί: χώρος που παρέχει το αίσθημα της ασφάλειας, κατοικούμενος από άτομα που γνωρίζονται μεταξύ τους, εκτιμώμενος σαν δικός τους».

Όπως γράφει ο Christian Beringuier,¹⁷ η συνοικία είναι ο χώρος της κοινωνικής επισήμανσης. Σε κάθε συνοικία παρατηρείται μια κοινωνική ομοιογένεια. Η συλλογική συνείδηση διαμορφώνεται και επικυρώνεται μέσα στη συνοικία. Η αστική πολιτική χρησιμοποιεί τη συνοικία για την οργάνωση της απομόνωσης, την κοινωνική ένταξη, επιβάλλοντας στους κατοίκους μια νέα συλλογική ταυτότητα που είναι ένας πιο αυστηρός κοινωνικός έλεγχος.

Έτσι η συνοικία είναι ένας χώρος και ένα μέσο ρύθμισης και προσπάθειας σταθεροποίησης των κοινωνικών αντιπαραθέσεων.

Αυτή η θεωρία που υποστηρίζει ότι η συνοικία δεν υπάρχει, κατά πρώτον συγχέει την έννοια της συνοικίας με αυτή της κοινότητας. Δεύτερον υποστηρίζει ότι οι μετασχηματισμοί που έχουν υποστεί οι ανεπτυγμένες κοινωνίες με βιομηχανικές, γραφειοκρατικές, συγκεντρωτικές δομές, απωθούν τις πρωτογενείς σχέσεις (γειτονιά) και την κοινότητα της συνοικίας, κάνοντας τον άνθρωπο περισσότερο εξαρτημένο από την οργανωμένη κοινωνία.

Οι ερευνητές που έχουν υποστηρίξει αυτή την άποψη είναι οι πρώτοι που έχουν αναλύσει την επίδραση των κοινωνικών μεταβολών και της αστικοποίησης πάνω στις δομές της συνοικίας.

Η συνοικία, χώρος που βιώνεται καθημερινά, είναι μια κοινωνικογεωγραφική συνάθροιση που χαρακτηρίζεται με διάφορες προσεγγίσεις.

Όπως την παρουσίασε ο Kevin Lynch,¹⁸ «μια συνοικία είναι ένας ομογενής χώρος που αναγνωρίζεται από τα χωρικά χαρακτηριστικά του, δηλαδή ή από τον τρόπο κατασκευής των σπιτιών ή από το στυλ ή από την τοπογραφία. Μπορεί να είναι μια συνέχεια μερικών θεμάτων τα οποία έχουν μια αναρίθμητη ποικιλία συστατικών: πλοκή, χώρος, μορφή, λεπτομέρεια, σύμβολα, εφαρμογή, τύπος, δραστηριότητα, κάτοικοι, βαθμός επικοινωνίας. Οι συνοικίες έχουν διάφορων ειδών όρια. Μερικές είναι κλειστές, συγκεκριμένες, σα-

17. Ch. Beringuier, «Se reconnaître dans l'espace de la ville: à chacun son quartier! (identité collective et quartier)» στο *Espaces et Sociétés*, Ιούλιος - Δεκέμβριος 1980, τχ. 34-35, σ. 75-82.

18. K. Lynch, *L'image de la cité*, Παρίσι 1976, σ. 79.

φείς. Άλλων τα όρια είναι ασαφή ή αμφίβολα, όπως το όριο μεταξύ της εμπορικής κεντρικής συνοικίας και αυτής των υπηρεσιών, όριο του οποίου η ύπαρξη βεβαιώνεται από μια μεγάλη πλειονότητα ατόμων. Αυτά τα όρια μοιάζουν να παίζουν ένα δευτερεύοντα ρόλο: μπορούν να υποδείξουν τα σύνορα μιας συνοικίας και να ενισχύσουν την ταυτότητά της. Προφανώς όμως έχουν λιγότερη επιρροή όταν πρόκειται να την καθορίσουν. Τα όρια μπορούν να αυξάνουν την τάση που έχουν οι συνοικίες να τεμαχίζουν την πόλη ανατρέποντας την οργάνωσή της».

Κατά την άποψη του Alain Metton,¹⁹ τα ψυχοκοινωνικά και λειτουργικά συνθετικά στοιχεία της συνοικίας είναι ιδιαίτερα αξιόλογα. Οι φυσικοί, ψυχοκοινωνικοί, πολιτιστικοί και οικονομικοί παράγοντες συμβάλλουν στη διαφοροποίηση των δρόμων και των συνοικιών και επιδρούν στον τρόπο ζωής των κατοίκων. Σ' αυτό το επίπεδο, η συμπεριφορά δεν είναι μόνο χωρική και λειτουργική αλλά και συναισθηματική.

Όσο για τον Pierre Mayol,²⁰ γράφει ότι «η συνοικία μπορεί να χαρακτηριστεί δημόσιος χώρος ημι-ιδιωτικός· είναι μια πρακτική διάταξη της οποίας η λειτουργία εξασφαλίζει τη συνέχεια μεταξύ αυτού που είναι πιο οικείο (ο χώρος του σπιτιού) και αυτού που είναι άγνωστο (το σύνολο της πόλης)». Υπάρχει μια σχέση μεταξύ της αντίληψης για την κατοικία (το εντός) και αυτής για τον αστικό χώρο στον οποίο είναι ενσωματωμένη (το εκτός). Η συνοικία μπορεί να είναι η μεγέθυνση της κατοικίας. Τέλος, από τη συχνότητα και ιδίως την ποιότητα των σχέσεων που εμφανίζονται ανάμεσα στην ανωνυμία του αστικού πλήθους και την οικειότητα των φιλικών σχέσεων, ο Alain Metton υποστηρίζει ότι η συνοικία «είναι ο προνομιακός χώρος για τις κοινωνικές σχέσεις».

Η συνοικία, σύμφωνα με τις μελέτες της Monique Coornaert,²¹ είναι ένα ιδιαίτερο φαινόμενο όπως η πόλη, το οποίο χαρακτηρίζεται από τον συνδυασμό ενός χώρου με το τοπίο και τις κατασκευές, τα οποία του επιβάλλουν αποκλειστικούς κανόνες ανάπτυξης και κοινωνικής ζωής.

Η έννοια της συνοικίας είναι η άμεση αντιπροσώπευση της αστικής ζωής, των δραστηριοτήτων και του ρόλου των κατοίκων, των αναγκών και των επιθυμιών τους.

---

19. A. Metton, «L'espace vécu dans les grands ensembles», *Bulletin de l'Association de Géographes Français*, τχ. 428, Ιούνιος - Οκτώβριος 1975, σ. 265-268. A. Metton, M.-J. Bertrand, «Les espaces vécus dans une grande agglomération» στο *L'espace géographique*, τχ. 2, 1974, σ. 137-146.

20. P. Mayol, «Le marché», *Esprit*, τχ. 27, Μάρτιος 1979, σ. 7-14.

21. M. Coornaert, «Ville et quartier», *Cahiers internationaux de Socio.*, τ. XL, 1966, σ. 89-102. M. Coornaert και C. Hartaut, «Ville et quartiers», *Cahiers de l'IAURP*, τ. 7, Μάρτιος 1967, σ. 14-44.

Συχνά η συνοικία θεωρείται ως το πλαίσιο του οποίου η κλίμακα είναι η πιο κατάλληλη για να λυθούν τα προβλήματα της συλλογικής οργάνωσης και να διατηρηθούν οι ανθρώπινες σχέσεις μέσα στην ανωνυμία της μεγαλούπολης. Σύμφωνα με τον συγγραφέα, η συνοικία είναι:

α) ένα κομμάτι μιας περιοχής προικισμένο με μια μεγάλη μορφολογική πλαστικότητα·

β) ένα πλαίσιο όπου πραγματοποιούνται πολλαπλές λειτουργίες·

γ) ένας χώρος προικισμένος με αυτονομία, που δεν έχει προσδιορισμένη σύσταση, αλλά που είναι αρκετή ώστε να δημιουργηθεί συλλογικότητα.

Η συνοικία είναι τμήμα της πόλης —το τέταρτο (le quart) όπως δείχνει και ο όρος— μια χωρική ενότητα στην οποία καμιά αρμοδιότητα δεν επιβάλλει όρια: αυτά είναι συχνά αρκετά ρευστά. Η συνοικία ίσως είναι περισσότερο γνωστή από το όνομα που της έχει δοθεί παρά από την έκτασή της.

Για τους κατασκευαστές η καλή οργάνωση της πόλης οδηγεί στο χωρισμό της σε συνοικίες με καταφανείς λειτουργίες. Αυτή η διαδικασία προϋποθέτει ότι ήδη έχει δοθεί στη συνοικία ο ρόλος της μέσα στην πόλη. Συχνά δε, κυριαρχείται από την κύρια λειτουργία που εκτελεί: βιομηχανική, εμπορική, διοικητική, διαμονής κλπ.

Ένας άλλος τρόπος να κατανοήσουμε τη συνοικία, συνδεδεμένος με μια λειτουργική αντίληψη άλλου τύπου, είναι να τη συνθέσουμε όχι πλέον αρχίζοντας από τις δραστηριότητες αλλά από τον πληθυσμό ο οποίος την κατοικεί.

Κατά την Coornaert, ούτε η μορφολογία που τοποθετεί τη συνοικία σε μια σχέση «κέντρου—περιφέρειας» ούτε ο λειτουργισμός που μέσω της ταξινόμησης των λειτουργιών και των πληθυσμών προβάλλει την ολοκλήρωση των διαφόρων τμημάτων αποδεικνύουν την ύπαρξη της συνοικίας.

Η συνοικία είναι ένας μικρόκοσμος όπου συναντούμε ποικιλία κοινωνικών σχέσεων, είναι ένας «χώρος σε ανθρώπινη κλίμακα». Ο ορισμός της «ανθρώπινης κλίμακας» θα μπορούσε να είναι η δυνατότητα που έχει το άτομο να δει με μια μόνο ματιά το σύνολο μέσα στο οποίο είναι ενταγμένο, να συμμετέχει σ' αυτή την κοινότητα.

Κατά τη γνώμη της συγγραφέως, μπορούμε να δώσουμε τον ακόλουθο ορισμό στη συνοικία όποια και αν είναι η οπτική γωνία μέσω της οποίας την εξετάζουμε:

«Είναι η πρωτογενής μονάδα της πόλης. Κανένα συγκεκριμένο χαρακτηριστικό δεν αρκεί για να προσδιορίσει τα όρια της και να της δώσει ένα μοντέλο. Έχει τόσες πολύπλοκες λειτουργίες που η έννοια της λειτουργίας, του ρόλου, δεν επιτυγχάνει να εξαντλήσει τη σημασία της».

Ο Michel-Jean Bertrand²² μετά τις έρευνες πεδίου που πραγματοποίησε, ορίζει τη συνοικία από την «ποιότητα» των κατοίκων της που συνάπτουν σχέσεις με τους γείτονές τους.

Οι κοινωνιολόγοι ξεχώρισαν πολλά επίπεδα συναναστροφής ανάλογα με τη γεωγραφική απόσταση που χωρίζει ή συνδέει τους κατοίκους και σύμφωνα με την συχνότητα των σχέσεων.

Ο Bertrand τοποθετεί τη γειτονιά σε ανώτερη βαθμίδα που την ξεχωρίζει από τη συνοικία. Η γειτονιά, κατά την άποψή του, είναι ένα συστατικό στοιχείο συγκροτούμενο από ένα σύμπλεγμα κοινωνικών σχέσεων οργανωμένων με βάση τη γειννίαση των κατοικιών. Αντίθετα, η συνοικία «δεν περιορίζεται σε ένα σύστημα πρωτογενών και άμορφων κοινωνικών σχέσεων. Μπορεί μάλιστα να έχει όρια πολιτικά και διοικητικά που συμβάλλουν στην οργάνωσή της και προσδίδουν μια συλλογική συνείδηση και προσωπικότητα. Ποιοτικά, είναι πιο πολυσύνθετη και πληρέστερη από τη γειτονιά».²³

Ο συγγραφέας χαρακτηρίζει τη συνοικία από δύο πραγματικότητες:

α) Από μια γεωγραφική πραγματικότητα διότι συχνά η συνοικία εμφανίζεται με ένα όνομα που αντιπροσωπεύει ένα χώρο.

β) Από μια κοινωνικοδιοικητική πραγματικότητα λόγω της πώλωσης που δημιουργούν οι υπηρεσίες της συνοικίας. Η απομάκρυνση από το κέντρο έχει υποκινήσει τη ζήτηση για δημιουργία διαφόρων υπηρεσιών. Αυτό έχει συνέπεια την τόνωση της ατομικότητας και την αυτάρκεια της συνοικίας μέσα στην πόλη, καθώς επίσης την ένταση της οργάνωσής της και της γεωγραφικής της μορφής. Η οργάνωση του χώρου της συνοικίας είναι συνδεδεμένη με τη συμπεριφορά των κατοίκων της.

Κατά τον Bertrand, ο ορισμός της συνοικίας έχει δύο όψεις:

α) η συνοικία ως καταναλωτική μονάδα της οποίας η συλλογική πραγματικότητα είναι χαλαρή·

β) η συνοικία ως χώρος διαμονής, της οποίας η συλλογική συνείδηση είναι ισχυρή. Για να δικαιολογήσουμε αυτή την άποψη, μόνο η εξέταση επιτόπου της ζωής της συνοικίας θα μας επιτρέψει να ανιχνεύσουμε την ατομικότητά της.

Η κύρια ερώτηση που θέτει ο συγγραφέας είναι η ακόλουθη: «Η συνοικία είναι τελικά περισσότερο ψυχολογικό παρά κοινωνιολογικό φαινόμενο;». Απαντώντας, συμπεραίνει ότι «η συνοικία είναι ένας οικείος χώρος. Το ότι αισθάνεται “σαν στο σπίτι σου” δημιουργεί το αίσθημα της ασφάλειας. Είναι ένας ζωτικός χώρος που γνωρίζουμε καλά, που αντιτίθεται σ’ αυτό που είναι πέρα από τα σύνορά του (αόρατα αλλά αισθητά), είναι αυτός που προστατεύει τα μέρη όπου συχνάζουμε ή που ίσως δεν γνωρίζουμε».

22. M.-J. Bertrand, *Pratique de la ville*, εκδ. Masson, Παρίσι 1978.

23. Στο ίδιο, σ. 20.

Μετά απ' αυτό το συμπέρασμα, μπορούμε να προσθέσουμε την γνώμη των H. Balfet και C. Bromberger που υποστηρίζουν ότι «η συνοικία είναι το πλαίσιο ζωής μέσα στο οποίο γνωρίζουμε τι κάνουν οι γείτονες, όπου κανένα γεγονός δεν ξεφεύγει από την οπτική προσοχή των κατοίκων της (οι ματιές από τα παράθυρα, οι έξοδοι των γυναικών στην αυλή ή στο δρόμο). Αυτή η αμοιβαιότητα των κοιταγμάτων είναι μια από τις συνήθειες της παραδοσιακής αλληλοβοήθειας όπου οπτικά και ηχητικά συνθήματα παίζουν καθοριστικό ρόλο. Η συνοικία, τοπική κοινότητα, “αστέρι των διαπροσωπικών σχέσεων”, είναι μια μονάδα της κοινωνικής ζωής. Τέλος, η κοινωνική μονάδα της συνοικίας είναι βασισμένη περισσότερο στην αμοιβαία συμπαράσταση και σε ένα στυλ σχέσεων παρά στα τεχνοοικονομικά φαινόμενα της συνεργασίας».²⁴

«Όσο για τον άνθρωπο —κατά τον ορισμό της Colette Petonnet—, ριζώνει μέσα στη συνοικία, προσδιορισμένο χώρο που δεν έχει ακριβή όρια· τότε σταματά στη λεωφόρο, τότε υπερπηδά το σταυροδρόμι. Στο εσωτερικό της, πολλές ζώνες περιπλέκονται έτσι ώστε οι κάτοικοι προσαρμόζονται διαφορετικά και αισθάνονται μέσα σ' αυτή ατομικότητα και συλλογικότητα. Διότι ενσωματώνονται στη συνοικία και αυτή, που τους εξασφαλίζει τη ζωή, είναι ένα συμπαγές σύνολο».²⁵

Τέλος, η συνοικία κατά το συμπέρασμα του Bertrand «είναι το σύνολο πολλαπλών αντιφάσεων που πρέπει να ανταποκριθούν στις ανάγκες και στις επιθυμίες ολόκληρου του έθνους, της κοινότητας, της ίδιας της συνοικίας, των κατοίκων, των ομάδων που ζουν έξω από τη συνοικία... Κάθε άποψη πρέπει να προσδιορίζει τη βαθμίδα στην οποία αναφέρεται. Γι' αυτό δεν μπορούμε να προσαρτήσουμε στον πραγματικό χώρο τα λειτουργικά πρότυπα, λίγο ή πολύ αφηρημένα, χωρίς να λάβουμε υπόψη μας τον τρόπο με τον οποίο τα αντιλαμβάνονται και τα ζουν οι κάτοικοι».²⁶

Η θεωρία που δέχεται την ύπαρξη της συνοικίας, όπως και η προηγούμενη, συγγείη την έννοια της συνοικίας με αυτή της κοινότητας. Υποστηρίζει ότι η συνοικία υπάρχει στις γραφειοκρατικές και βιομηχανικές κοινωνίες και αναπτύσσει πολλά δίκτυα κοινωνικότητας, προσφέροντας στο χώρο μιαν όψη ανθρώπινης διάστασης.

Η ανάλυση της κοινωνικότητας στην καθημερινή ζωή εξετάζει τη συνοικία ως μια πραγματικότητα συγκινησιακή παρά ορθολογική. Η συνοικία είναι επίσης χώρος αλληλεγγύης, χώρος όπου αναπτύσσονται δίκτυα αλλη-

24. H. Balfet, C. Bromberger, «Dimensions de l'espace et formes d'entraide: Le quartier Cévenols», *Pratiques et représentations de l'espace dans les communautés méditerranéennes*, CNRS, cahier ap. 3, Σεπτέμβριος 1976, σ. 101-121.

25. C. Petonnet, *Espaces habités*, εκδ. Galilée, Παρίσι 1982, σ. 28.

26. M.-J. Bertrand, *Pratique de la ville*, σ. 63.

λεξάρτησης, σύμφωνα με την ορολογία που χρησιμοποιεί η Suzanne Rosenberg,²⁷ στα πλαίσια μιας μελέτης για μια παλιά συνοικία στο Παρίσι.

Η συνοικία προσδιορίζει τον κόσμο στον οποίο ανήκουν οι κάτοικοί της, τη θέση που κατέχουν στην κοινωνία. Τέλος, είναι χώρος «καθορισμού ταυτότητας» γι' αυτούς που την κατοικούν.

Συνοπτικά τα άλλα επιχειρήματα αυτής της θεωρίας είναι τα ακόλουθα:

— Οι πολίτες είναι αποφασιστικά μέλη της κοινότητας της συνοικίας τους ακόμα και αν είναι μέλη άλλων ομάδων.

— Οι σχέσεις που αναπτύσσουν οι κάτοικοι μιας συνοικίας είναι καθορισμένες και σταθερές σε διάφορα επίπεδα. Παίζουν σημαντικό ρόλο για την ύπαρξη και την αυτονομία της συνοικίας.

Αυτή η άποψη στηρίζεται σε έρευνες θεωρητικού και πρακτικού επιπέδου για τη διατήρηση των κοινωνικών σχέσεων ανάμεσα στους γείτονες.

Ο Chombard de Lauwe²⁸ έχει μια κουλτουραλιστική προβληματική για το αστικό σύνολο. Αυτό σημαίνει ότι εκφράζει κάποια ιδέα για τη σχέση χώρου/κουλτούρας, διότι δεν μπορούμε να έχουμε μια αστική κουλτουραλιστική προβληματική χωρίς να προσεγγίσουμε τα οικολογικά αίτια. Κατ' αρχάς διαπιστώνει ότι η ψυχική μας ζωή κυριαρχείται από την επίδραση των οικολογικών εξελίξεων που καθορίζουν τις χωρικές ταξινόμησεις και δομές. Συμβαίνει λοιπόν να ξεχωρίζουμε δύο χώρους: α) τον οικολογικό χώρο και β) τον κοινωνικοπολιτισμικό χώρο.

Εάν το περιβάλλον είναι δημιούργημα της κοινωνίας, πρώτα πρέπει να μελετήσουμε την κοινωνία: την οικονομία της, τις δομές της, την ψυχολογία των ανθρώπων που τη συνθέτουν, τις παραστάσεις τους, τις ανάγκες τους (η έννοια της ανάγκης περιορίζεται σ' αυτήν της άμεσης ανάγκης), τους ανταγωνισμούς τους, τις εμπνεύσεις τους.

Η αντίληψη, η παράσταση και η οικειοποίηση του χώρου τροποποιούνται ανάλογα με τις τεχνικές, οικονομικές και κοινωνικές αλλαγές που έχουν καθοριστική δράση στην οργάνωση του χώρου.

Η μελέτη λοιπόν του περιβάλλοντος και του μετασχηματισμού του υποχρεώνει να σκεφτούμε για την κουλτούρα στο επίπεδο του ατόμου, της ομάδας, της κοινωνίας, διότι δεν είναι δυνατόν να κατανοήσουμε το περιβάλλον χωρίς να μελετήσουμε την κοινωνία. Όπως είχε πει ο Maurice Halbwachs,²⁹ «οι υλικές μορφές των κοινωνιών αντανakλούν το ρυθμό της μέριμνας για «καθεμία απ' αυτές».

27. S. Rosenberg, «Vivre dans son Quartier... quand-même», *Annales de la recherche Urbaine*, τχ. 9, Οκτώβριος 1980, σ. 55-75.

28. P.-H. Chombart de Lauwe, *Essais de Sociologie 1952-1964*, εκδ. Ouvrières, Παρίσι 1965· *Des hommes et des villes*, εκδ. Payot, Παρίσι 1963· *Famille et habitation*, 2 τομ., CNRS, 1960· *La fin des villes (mythe ou réalité)*, εκδ. Calman-Lévy, Παρίσι 1982.

29. M. Halbwachs, *La morphologie sociale*, εκδ. A. Collin, Παρίσι 1936, σ. 18.

Από τις αρχές του 20ού αιώνα, οι κοινωνιολόγοι είχαν αντιληφθεί ότι η οργάνωση του χώρου μέσα στην πόλη ήταν η έκφραση των κοινωνικών δομών.

Κατά τον Chombart de Lauwe, η πόλη είναι η έκφραση ενός πολιτισμού, μιας κοινωνίας και μιας κουλτούρας. Είναι συγχρόνως υλικό πλαίσιο και ένα κοινωνικό και πολιτισμικό σύμπλεγμα.

Η οργάνωση του χώρου εκφράζει τις κοινωνικές δομές και όλα τα κοινωνικά χαρακτηριστικά που είναι ιδιαιτερότητες της κοινωνίας στην οποία βρίσκεται η πόλη. Αντανακλά επίσης έμμεσα μια κάποια αντίληψη της ύπαρξης· π.χ. οι ρυθμοί μέσα στο χρόνο και οι ταξινομήσεις μέσα στο χώρο, ποικίλες ανάλογα με το επίπεδο ζωής, δεν είναι οι ίδιοι στις εργατικές συνοικίες και στις εύπορες. Η αντίληψη της οικογένειας και της γειτνίασης δεν είναι επίσης ίδια. Οι ανάγκες και οι εμπνεύσεις δεν εξελίσσονται με τον ίδιο τρόπο.

Ο συγγραφέας μιλώντας για την οργάνωση του χώρου, διακρίνει τρεις βαθμίδες κοινωνικής ζωής.³⁰ Τοποθετεί την πρώτη βαθμίδα στο επίπεδο του ατόμου ή της ομάδας γυναίκα - άνδρας - παιδί, οικογένεια ή όχι. Η δεύτερη βαθμίδα που προτείνει ανταποκρίνεται σε ένα σύνολο μερικών νοικοκυριών. Πρόκειται για την αυθόρμητη ομάδα των γειτόνων ή των δομημένων ενοτήτων, όπως τα συγκροτήματα των αυτοδιαχειριζόμενων κατοικιών ή οι κατοικίες των εργένηδων. Η τρίτη βαθμίδα είναι αυτή που ανταποκρινόταν παλιά στο χωριό ή στη συνοικία. Είναι η «πρωτογενής ενότητα» του αστικού συμπλέγματος, αλλά έχει την ανάγκη ενός νέου ορισμού.

Ο συγγραφέας πιστεύει ότι «η παλιά συνοικία —αυτή που έχει οριστεί σύμφωνα με οικονομικά, γεωγραφικά όρια και με αστικές και κοινωνικές συγκεκριμένες λειτουργίες— έχει πάψει να υπάρχει και δεν πρέπει να ξαναζωντανέψει, αλλά στη θέση της να υπάρξουν ενότητες κοινωνικής ζωής νέου τύπου που πρέπει να επινοήσουμε, να δημιουργήσουμε, λαμβάνοντας υπόψη αναμφίβολα τα μαθήματα της ιστορίας, αλλά επίσης και τις μελλοντικές ανάγκες».³¹

Η συνοικία βρίσκεται στην καμπή της ιστορίας της: υπάρχει τώρα ένα παιχνίδι μεταλλαγών και αντικατάστασης σε σχέση με τη χρήση του χώρου· π.χ. τα νέα κοινωνικά στρώματα μεταβάλλουν τον συγκροτημένο χώρο της συνοικίας.

Ανάλογα με το περιβάλλον, τον τρόπο ζωής και την κουλτούρα, η συνοικία μπορεί να ποικίλλει σε μέγεθος, αλλά αναμφίβολα δεν θα πρέπει ο αριθμός των κατοίκων της να είναι μικρότερος των 1.000 έως 2.000 ούτε να ξεπερνά τους 4.000 έως 5.000.

30. P.-H. Chombard de Lauwe, *La fin des villes*, σ. 199.

31. P.-H. Chombard de Lauwe, *Les hommes et des villes*, σ. 13.

Από τη βαθμίδα της συνοικίας τίθεται ήδη το πρόβλημα των συλλόγων, των ομάδων, των συμβουλίων, που δίνουν την ευκαιρία στους κατοίκους της να πάρουν διάφορες πρωτοβουλίες όσον αφορά την οργάνωσή της.

Η δημοκρατία αρχίζει απ' αυτή τη βαθμίδα. Αυτό το κύτταρο βάσης θα ήταν το πρώτο που θα αναλογούσε σε μια πολιτική ενότητα αποφασίζοντας (στον αστικό χώρο) σε σχέση με τη δημοτική αρχή.

Σε μεγάλους οικισμούς, ο Chombard de Lauwe έχει διαπιστώσει ότι η μικρή ενότητα της γειτονιάς, η συνοικία ή πιο αξιολογες βαθμίδες τείνουν να εξαφανιστούν. Αυτό αφαιρεί τις δυνατότητες έκφρασης που τους αρμόζει, ειδικά στο πολιτικό επίπεδο. Άρα, υπάρχει σχέση μεταξύ της οργάνωσης του χώρου, της πολιτικής έκφρασης και της πολιτισμικής ταυτότητας. Για την πολιτική έκφραση είναι αναγκαίο το αίσθημα της αλληλεγγύης με αυτούς τους οποίους ζούμε.

Κατά την άποψη του συγγραφέα, αυτό που λείπει επί του παρόντος, που να επιτρέπει μια αληθινή πολιτική έκφραση, είναι η αμφίδρομη διάρθρωση και επικοινωνία μεταξύ των ενοτήτων των διαφορετικών βαθμίδων.

Εάν η ισχύς των δημοτικών αρχών είναι σχετικά καλά προσδιορισμένη όταν πρόκειται για χωριό ή για πόλη, δεν είναι το ίδιο για τις άλλες ενότητες. Άρα είναι αδύνατη η δημοκρατική πολιτική έκφραση, εάν το σύνολο των βαθμίδων δεν έχει ληφθεί υπόψη.

Κατά τον Chombard de Lauwe, η οργάνωση του χώρου προϋποθέτει έναν καθορισμό των σχέσεων μεταξύ πληθυσμού και εξουσίας.

Οι δύο προηγούμενες θεωρίες, όπως είπαμε, συγχέουν την έννοια της συνοικίας με αυτές της ομάδας και της κοινότητας. Αντίθετα, η τρίτη δεν ταυτίζει αυτές τις έννοιες. Η θεωρία αυτή υποστηρίζει ότι ο γραφειοκρατικός και τεχνοκρατικός χαρακτήρας των κοινωνικών συστημάτων έχει εξασθενήσει τη συνοικία, παραδέχεται όμως ότι οι πρωτογενείς σχέσεις παραμένουν ακόμη ζωντανές, χρήσιμες και ενδιαφέρουσες. Οι κοινότητες συνεχίζουν να ευδοκούν στην πόλη αλλά πολύ σπάνια, έχοντας βάση τη συνοικία.

Σχηματικά μπορούμε να πούμε ότι οι συνοικίες των προβιομηχανικών πόλεων ευνόησαν την κοινότητα που κατοικεί και εργάζεται στον ίδιο χώρο, ασκεί τις επαγγελματικές της δραστηριότητες γύρω από την εννοια και συγκεντρώνεται στους τοπικούς συλλόγους. Αντίθετα, η οργάνωση της βιομηχανικής πόλης δεν βοηθά στην ύπαρξη της συνοικίας με την ίδια μορφή όπως στην προηγούμενη περίπτωση.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Michel Bassand, *Éléments pour une sociologie de la communauté locale*, in *Annuaire de l'Aménagement du territoire*, τ. IX, Γκρενόμπλ 1978.

- , *Villes, régions et sociétés*, Presses Polytechniques Romandes, Λωζάνη 1982.
- , *Urbanisation et pouvoir politique*, Georg - Librairie de l'Université - Genève, Γενεύη 1974.
- Catherine Bidou, François Ho Tham Kouie, *Le vécu des habitants dans leur logement à travers soixante entretiens libres*, CEREBE, Παρίσι 1974.
- Sabine Chalvon-Demersay, *Le triangle du XIVe. Des nouveaux habitants dans un vieux quartier de Paris*, εκδ. de la Maison des sciences de l'homme, Παρίσι 1984.
- P.-H. Chombart de Lauwe, *Transformations de l'environnement, des aspirations et des valeurs*, CNRS, Παρίσι 1976.
- , *Culture et pouvoir, Transformations sociales et expressions novatrices*, L'Harmattan, Παρίσι 1983.
- Nicole Delruelle, M.-L. Roggemans, *La grande ville (Rapports sociaux et attractivité du centre-ville. L'agglomération Bruxelloise)*, Βρυξέλλες.
- Marc Maurice, Dominique Delomenie, *Mode de vie et espaces sociaux: processus d'urbanisation et différenciation sociale dans 2 zones urbaines de Marseille*, La Haye-Mouton, Παρίσι 1976.
- Huguette Mayer, *Les rapports de voisinage dans les immeubles divisés par appartements, notamment dans les grands ensembles*, LGDJ, Παρίσι 1982.
- Kaj Noschis, *Signification affective du quartier, Méridiens*, Παρίσι 1984.
- J. Reterl, B. Lamy, *L'intégration du citadin à sa ville et à son quartier*, CSU, Παρίσι 1961.

Άρθρα

- C. Alexandre, «Le quartier Bellefontaine du Mirail: les contradictions d'un quartier de Toulouse», *Revue géographique Pyr. S. Ouest France*, τ. 52, τχ. 3, 1981, Pratique de la ville, 313-331.
- M. Gardew, «La vie de quartier», *Bulletin du centre d'histoire économique et sociale de la région lyonnaise*, τχ. 3, 1977.
- M. Gardew, D. Dessertive, «Les quartiers urbains, définitions et limites, méthodes d'analyse», *Bulletin du Centre d'histoire économique et sociale de la région lyonnaise*, τχ. 1, 1979, σ. 22-41.
- A. Haumont, «Le quartier dans trois communes de la banlieue parisienne: Choissy-le-Roi, Vitry-sur-Seine, Suresnes», *Cahiers de l'IAURP*, τ. 7, Μάρτιος 1967.
- J. Moge, «Famille, communauté et relations de voisinage» στο Andrée Michel, *La sociologie de la famille*, Παρίσι 1970.

Περιοδικά

- Economie et Humanisme*, τχ. 261, Σεπτέμβριος - Οκτώβριος 1981, «Les quartiers: quelle réalité?»
- Espaces et Sociétés* (Revue critique internationale de l'aménagement et de l'urbanisme),
- , τχ. 8, 1973, «Les communistes et la lutte dans les quartiers», B. Roja, σ. 37-42.
- , τχ. 15, 1975, «Quartier et communication sociale», F. Pelletier, 71-79.
- , τχ. 30-31, 1979, «Images et réalités d'un quartier populaire: le cas de Belleville», J. Ceaux, P. Mazet, Tuoi Ugo Hong, σ. 71-107.
- , τχ. 34-35, 1980, «La commune entre l'Etat et le quartier», J. Ion, A. Micaud, σ. 83-96.
- , τχ. 41, 1982, «Le voisinage: théâtre expérimental de la vie quotidienne», B. Michel, M. Basand, P. Lehmann, σ. 51-69.